

Childhood and digital life in Iran

Sajjad yahak, PhD in Sociology, University of Tehran, Email: syyahaks@gmail.com

Matin sharifi, Bachelor of Communication, Allameh Tabataba'i University, Email: matin_sharifi@atu.ac.ir

Abstract

New communication technologies and virtual space have expanded so much that young age groups are also involved in it and are considered to be its users. In this study, children's exposure to the Internet and the type of its use have been discussed. This study was carried out by a survey method and with a questionnaire tool, and it looked at different aspects of the use of the Internet by children. The findings of this study showed that 22.4 percent of children and teenagers said that they have no sense of security on the Internet, and 42.5 percent of them have a low sense of security. On the other hand, 33.4 percent feel very or very safe. 56.4 percent of children and teenagers who use the Internet said that they use their personal profiles. On the other hand, 42 percent do not have a personal profile.

According to the results of statistical tests, boys (59.9 percent), more than girls (54.7 percent), adolescents aged 13 to 17 years (59.4 percent), more than children aged 9 to 12 years (55.7 percent), as well as children and adolescents living in urban areas (59.3 percent), more than their peers in rural areas (50.1 percent) have a personal profile. 16 percent of children and teenagers who use the Internet do not know what the Instagram blocking button is and 39.1 percent have used this option. 23.2 percent do not know about the report option on Instagram and 23 percent have used this option.

According to the findings of the present study, it is very necessary to pay attention to the education and upbringing of children in the field of the correct use of the Internet, both from the families and from the educational institutions.

Keywords

Internet, digital life, childhood, digital life, Internet, virtual space.

کودکی و زیست‌بوم دیجیتال در ایران

سجاد یاهک^۱، متین شریفی^۲

چکیده

فناوری‌های نوین ارتباطی و فضای مجازی به قدری گسترش پیدا کرده‌اند که گروه‌های سنی پایین نیز درگیر آن هستند و به نوعی کاربر آن محسوب می‌شوند. در این مطالعه به نحوه مواجهه کودکان با اینترنت و نوع استفاده از آن پرداخته شده است. این مطالعه به روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه صورت گرفته است و به ابعاد مختلف استفاده از اینترنت توسط کودکان پرداخته است. یافته‌های این مطالعه نشان داد که ۲۲/۴ درصد کودکان و نوجوانان گفته‌اند در اینترنت هیچ احساس امنیتی ندارند و احساس امنیت ۴۲/۵ درصد آن‌ها کم است. در مقابل ۳۳/۴ درصد احساس امنیت زیاد یا خیلی زیاد دارند. ۵۶/۴ درصد کودکان و نوجوانان کاربر اینترنت گفته‌اند از پروفایل شخصی خودشان استفاده می‌کنند. در مقابل ۴۲ درصد فاقد پروفایل شخصی هستند. طبق نتایج آزمون‌های آماری، پسرها (۵۹/۹ درصد)، بیش از دخترها (۵۴/۷ درصد)، نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال (۵۹/۴ درصد)، بیش از کودکان ۹ تا ۱۲ سال (۵۵/۷ درصد) و همچنین کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری (۵۹/۳ درصد)، بیش از هم‌سالانشان در مناطق روستایی (۵۰/۱ درصد) دارای پروفایل شخصی هستند. ۱۶ درصد کودکان و نوجوانان کاربر اینترنت، نمی‌دانند دکه مسدود کردن اینستاگرام چیست و ۳۹/۱ درصد از این گزینه استفاده کرده‌اند. ۲۳/۲ درصد از گزینه گزارش در اینستاگرام اطلاعی ندارند و ۲۳ درصد از این گزینه استفاده کرده‌اند. باتوجه به یافته‌های مطالعه حاضر، توجه به آموزش و تربیت کودکان در حوزه استفاده درست از اینترنت هم از سوی خانواده‌ها و هم از سوی نهادهای آموزشی و تربیتی ضرورت بسیاری پیدا می‌کند.

واژگان کلیدی

اینترنت، زیست دیجیتال، کودکی، فضای مجازی.

مقدمه

با گسترش روزافزون کاربردهای فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در زندگی روزمره، تغییراتی در سبک زندگی کودکان رخ داده است که سیاست‌گذاری فرهنگی و اجتماعی مؤثر، نیازمند شناخت این تغییرات است. فناوری‌های نوین و ابزارهای دیجیتال در دسترس کودکان، مسیر تازه‌ای را برای زندگی، آموزش، ارتباطات و سایر ابعاد زندگی فراهم کرده‌اند. در چنین شرایطی ضروری است که زمینه‌ها، شرایط و نحوه استفاده کودکان از اینترنت به دقت بررسی شوند تا با مطالعه تجربه عینی و ذهنی کودکان در فضای مجازی، به نیازها، تهدیدها، فرصت‌ها و حقوق کودکان (در فضای مجازی) در امر سیاست‌گذاری فرهنگی و اجتماعی توجه کافی به عمل آید. در این مقاله سعی شده است به ابعادی از مسئله اینترنت و نقش آن در تربیت و زندگی کودکان ایرانی پرداخته شود. یافته‌های این مقاله از پیمایش ملی استخراج شده است که در مرکز طرح‌های ملی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات انجام شده است..

بیان مسئله

پیامدهای دسترسی کودکان به اینترنت از نظر زیست بینه چیست؟ کودکان سراسر جهان چه چیزی از اینترنت می‌خواهند (نه اینکه بزرگسالان فکر می‌کنند آن‌ها باید چه چیزی بخواهند)، در واقع چه انتظاری می‌باید از اینترنت داشته باشند؟ پاسخ به این پرسش‌ها ممکن است پیچیده و متنوع باشد؛ چراکه شرایط و نتایج استفاده از اینترنت به خود کودکان، بستر زیستی و محیط گسترده‌تر زندگی آن‌ها و از جمله فضاهای دیجیتالی بستگی دارد که زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده‌اند (www.globalkidsonline.net/framework). با توجه به اینکه بین یک‌سوم تا نیمی از جمعیت کشورهای منطقه جنوب که ایران هم یکی از آن‌هاست، کودک هستند و ایران یکی از کشورهایی است که در نقطه اوج رشد جمعیت قرار دارد، می‌توان مدعی شد که در نقطه اوج رشد جمعیت کاربران فضای مجازی نیز قرار داریم (ITU, 2016)؛ بنابراین، ضروری است که زمینه‌ها، شرایط و چگونگی استفاده کودکان از اینترنت را به دقت بررسی کنیم و با مطالعه تجربه عینی و ذهنی کودکان در فضاهای مجازی، به نیازها و حقوق کودکان در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، تدارک و حاکمیت ملی اینترنت بپردازیم و بسته‌های مشورتی برآمده از تجربه‌های ملی را برای ارائه در محافل مرتبط جهانی آماده کنیم.

باین حال، بسیاری از سیاست‌ها و رویه‌های مرتبط با اینترنت فقط کاربران «عمومی» و «بزرگسال» را در نظر دارند و توجهی جدی به سن و جنسیت کاربر یا شرایط زندگی

واقعی کاربران کودک ندارند. برای توسعه سیاست‌ها و برنامه‌ها در سطح ملی و اجتماعی، تجربه ذهنی و عینی کودکان را باید لحاظ کرد و این کار از راه پژوهش و نیز مشاوره مستقیم با خود کودکان ممکن می‌شود. هر روش دیگری جز این به فهم ناقص یا بی‌توجهی به نیازهای واقعی کودکان می‌انجامد.

پرسش اصلی که این مطالعه به دنبال پاسخ به آن هست، رفتار کودکان و نوجوانان در بستر اینترنت و پلتفرم‌های آنلاین و آسیب‌های ناشی از آن و نیز تجربه کاربری کودکان در اینترنت چگونه است؟

پیشینه پژوهش

دسترسی کودکان به اینترنت در سراسر جهان

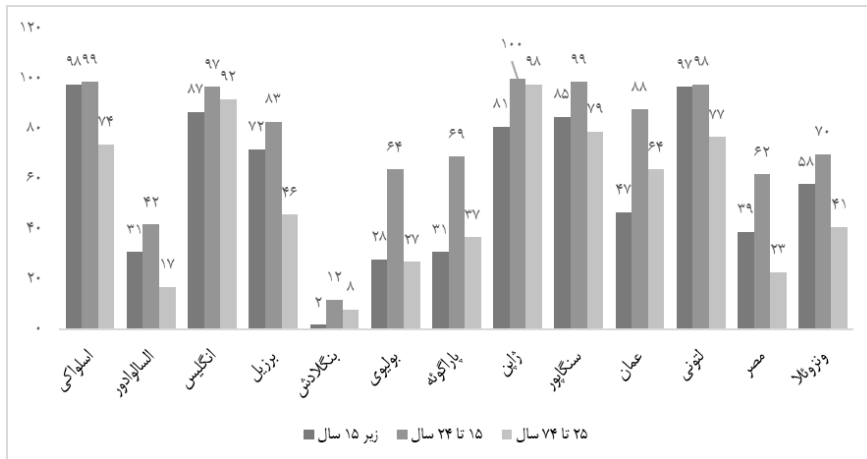
فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، به‌طور عام و ابزارهای دیجیتال در دسترس کودکان، به‌طور خاص، مسیرهای تازه‌ای را برای زندگی، آموزش، ارتباط، کار و مشارکت شهروندی فراهم آورده‌اند. به نظر می‌رسد که اینترنت به زیرساخت اصلی تمامی ابعاد زندگی روزانه ما تبدیل شده و از این‌روست که برای اشاره به روزگار ما از اصطلاح «عصر دیجیتال» استفاده می‌شود. در این میان، تعداد روزافزونی از کودکان سراسر جهان میان دنیای دیجیتال و دنیای واقعی در رفت‌وآمدند و هر روز بیش‌ازپیش از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی برای کسب اطلاعات، آموزش، ارتباطات و سرگرمی استفاده می‌کنند. در میانه مسائل عصر دیجیتال برای دنیای بزرگسالان، فرصت‌ها، چالش‌ها و مسائل کودکان نمود چندانی ندارد و این نکته در خصوص کشورهای در حال توسعه که اینترنت و فضاهای مجازی بیشترین تأثیر را دارند، اهمیت بیشتری دارد.

براساس برآوردها، یک نفر از هر سه کاربر اینترنت در جهان و یک نفر از هر چهار کاربر اینترنت در ایران کودک است و این به معنای آن است که «عصر دیجیتال» پیامدهای مهمی برای زندگی کودکان دارد (Livingstone, Carr & Byrne, 2015). در حال حاضر، نزدیک به ۸۰ درصد مردم اروپا، شمال آمریکا و استرالیا دسترسی به اینترنت دارند که با دسترسی کمتر از ۲۵ درصدی مردم در برخی بخش‌های آفریقا و جنوب آسیا قابل مقایسه است. این رقم برای جمعیت ایران ۷۳ درصد برآورد شده است (ITU, 2016).

حجم سرمایه‌گذاری‌های صورت‌گرفته در این حوزه، در سال‌های اخیر در کشورهای معروف به منطقه جنوب اقتصادی به شدت افزایش یافته و دسترسی به اینترنت در این منطقه با سرعت زیادی در حال افزایش است. از آنجا که این کشورها جمعیتی به مراتب بیشتر از کشورهای توسعه‌یافته

دارند، کاربران اینترنت هم در این منطقه به مراتب بیشتر از کاربران کشورهای شمال هستند. آسیب‌هایی که کودکان از دیرباز در زندگی روزمره با آن‌ها مواجه بوده‌اند (نابرابری و طرد، خشونت، استثمار و سوءاستفاده جنسی)، هر روز ابعاد دیجیتال تازه‌ای پیدا می‌کنند (www.globalkidsonline.net/sexual-exploitation).

برخی پژوهش‌های انجام‌شده در کشورهای دیگر تلاش داشته‌اند مخاطرات پیشروی کودکان و فرصت‌های پدیدآمده برای آن‌ها در فضای مجازی را گزارش و مستند کنند (Gasser, Maclay and Palfrey, 2010). درعین‌حال، پرسش‌های زیادی درمورد مخاطرات و فرصت‌های استفاده از اینترنت و تلفن همراه، همچنان بدون پاسخ مانده‌اند. چه کسی سود می‌برد و چه کسی به مخاطره می‌افتد؟ جوامع برای به حداقل رساندن خطرها و توسعه فرصت‌ها باید چگونه به اینترنت متصل شوند؟ آیا تلاش‌ها و موفقیت‌ها در یک کشور یا یک موقعیت می‌تواند راهنمای کشور یا موقعیتی دیگر باشد؟ مجموعه‌ای از ملاحظات هنجاری و فرهنگی و ساختارهای متفاوت اجتماعی به‌طور طبیعی باعث می‌شوند که این پرسش‌ها در خصوص کیفیت و کمیت استفاده کودکان از اینترنت در ایران نیز با قوت بسیار مطرح باشند. داده‌های موجود درباره استفاده از اینترنت براساس سن، با همه پراکندگی‌ای که در کشورهای مختلف دارد، این تصویر را ایجاد کرده است که کودکان زیر ۱۵ سال، همان‌قدر از اینترنت استفاده می‌کنند که بزرگسال بالای ۲۵ سال. طبق نمودار زیر، جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله بیشتر از هر گروه سنی دیگری از اینترنت استفاده می‌کنند.

نمودار ۱. میزان نسبی استفاده افراد از اینترنت در چند کشور

توجه: دامنه سنی جمعیت در کشورهای مختلف متفاوت است و در پراکنش نام هر کشور مشخص شده است. داده‌های ونزوئلا سال ۲۰۱۲؛ بنگلادش و عمان سال ۲۰۱۳؛ بولیوی، برزیل، مصر، السالوادور، ژاپن، پاراگوئه و سنگاپور سال ۲۰۱۴؛ لتونی، اسلواکی، و بریتانیا سال ۲۰۱۵ گردآوری شده‌اند. (اتحادیه جهانی مخابرات/ پایگاه داده شاخص‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات (به جز اطلاعات بریتانیا که از آفکام اخذ شده است)).

این بستر را می‌توان در ارتباط طبیعی با توانایی کودکان در دسترسی به فناوری‌های اطلاعاتی، ارتباطی و استفاده از آن مورد ملاحظه قرار داد. از جمله موانع دسترسی کودکان به اینترنت می‌توان به هنجارهای اجتماعی و نظام ارزشی سنتی اشاره کرد که باعث تبعیض و به حاشیه راندن برخی گروه‌ها همچون دختران، کودکان ناتوان جسمی و کودکان اقلیت‌های قومی و زبانی می‌شوند. در برخی جوامع، حتی مفهوم کودکی با هنجارهای پذیرفته شده جهانی تفاوت دارد: دختران نوجوان بزرگسال فرض می‌شوند؛ در کودکی ازدواج می‌کنند؛ و ادار به ترک تحصیل می‌شوند؛ و از آن‌ها خواسته می‌شود کارهای خانه و مراقبت از خواهران و برادرانشان را بر عهده گیرند. هنجارهای اجتماعی از این دست، فرصت زیادی را برای آموختن فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی فراهم نمی‌کنند و بعید است که این گروه از کودکان بتوانند در کلاس‌های مدارس نیز استفاده چندانی از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی ببرند (UNICEF, 2013). علاوه بر عوامل زمینه‌ای مذکور، عوامل دیگری نیز بر نوع استفاده کودکان از اینترنت اثر می‌گذارند که از آن میان می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

توان اقتصادی: با آنکه اینترنت به نحو روزافزونی در دسترس افراد بیشتری در گوشه و کنار جهان قرار می‌گیرد، در محیط‌های فقیرتر این هزینه اتصال به اینترنت و تلفن‌های همراه است که نقشی تعیین‌کننده در دسترسی کودکان به اینترنت دارد.

زبان: بسیاری از کشورها دارای چند زبان رسمی هستند و در برخی از آن‌ها چندین زبان به کار برده می‌شود (مثل فیلیپین که ۱۵۰ زبان رایج دارد) و در بسیاری از این زبان‌ها محتوای چندانی در اینترنت وجود ندارد؛ بنابراین، وجود محتوا در زبان‌های محلی، خود می‌تواند عامل تقویت‌کننده یا مانع استفاده از اینترنت باشد.

تعارض، شکنندگی و نبود ثبات سیاسی در بسیاری از جوامع، باعث دسترسی نداشتن کودکان به حقوق بنیادین (حق تحصیل، سلامت و سرپناه) می‌شود. در چنین جوامعی، دسترسی به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی امری تجملاتی تصور می‌شود. حال آنکه این فناوری‌ها می‌توانند زندگی بخش باشند و در راه نیل به شادی، گزارش خشونت و اجتناب

از مسیرهای خطرناک مهاجرت به کار گرفته شوند (Moestue and Muggah, 2014). بنابراین، برای اینکه دستگاه‌های دولتی، مدیریت‌های فرهنگی، اجتماعی، آموزشی، ارتباطی، تولیدی و اقتصادی جامعه، نهادهای مردمی، شرکت‌ها و سازمان‌های مختلف و دیگر ذی‌نفعان بتوانند خدمات، شبکه‌ها و فناوری‌های دیجیتال را طراحی، تنظیم یا به کارگیرند، نیازی مبرم به شواهد و داده‌های دقیق و متقن در سطح محلی و ملی وجود دارد. همه ذی‌نفعان در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی به دنبال یافتن زمینه‌های مشترک و سازوکارهای همکاری هستند تا بتوانند محیط‌های دیجیتال گشوده، قابل اطمینان، امن و جامعی را بسازند (Global Commission on Internet Governance, 2016).

شکل‌بندی فرصت‌ها و تهدیدهای اتصال به اینترنت

کودک به‌عنوان عمل‌کننده	کودک به‌عنوان مشارکت‌کننده	کودک به‌عنوان گیرنده پیام		
خود را اندازه‌گیری یا یادگیری جمعی	تماس با دیگرانی که برای او جذاب‌اند	منابع تربیتی	یادگیری و ادبیات و منابع دیجیتالی	فرصت‌ها
انضمام به مشارکت مدنی	تبادل در میان گروه‌های موردعلاقه	اطلاعات جهانی	مشارکت مدنی	
محتوای خلاقیت‌برانگیز	الهام‌بخشی خلاقانه	تنوع منابع	خلاقیت و خودبینی	
بیان هویت	شبکه اجتماعی اشتراک تجارت با دیگران	توصیه (شخصی/سلامتی/جنسی)	هویت‌یابی و ارتباطات اجتماعی	
بارگیری (دانلود) غیرمنطقی، هک کردن	برداشتن اطلاعات شخصی	آگهی، هرزنامه، سرمایه‌گذاری	تجاری	خطرات
آزار دادن دیگران	آزار دیدن	پرخاشگری/ وحشت/ محتوای تربیت‌انگیز	خشونت‌آمیز	
تولید محتوای جنسی صدمه‌زننده	ملاقات با بیگانگان	محتوا با متن جنسی صدمه‌زننده	جنسی	
تدارک توصیه‌هایی برای خودکشی	خودآزایی/ ترغیب ناخواسته	توصیه به مصرف مواد مخدر	ارزش‌ها	

در عمل، سیاست‌گذاری اینترنت در خصوص کودکان یا با سیاست‌های گسترده‌تر در مورد حفاظت از کودکان یا با حقوق آن‌ها به صورت کلی عجین شده یا حتی ممکن است با سیاست‌های آموزشی و صیانت از سواد و توانایی دیجیتال؛ هرچند این دو همیشه جداگانه بررسی و مطرح می‌شوند و هیچ پیوند و ارجاعی به هم پیدا نمی‌کنند. ذی‌نفعان

متنوع مسئول در استفاده امن و ایجابی کودکان از اینترنت (اعم از دولت‌ها، بخش خصوصی و عموم مردم)، باید همکاری‌های نزدیکی با هم داشته باشند تا بتوانند بر چالش‌های مرتبط با هماهنگی در سطح سیاست‌گذاری و اجرا فائق آیند و تمامی فرصت‌ها و تهدیدها را در چشم‌اندازی مشترک لحاظ کنند.

دست آخر اینکه، شواهد بسیار کمی درباره اثربخشی سیاست‌های سلبی یا ایجابی فعلی وجود دارد؛ لذا، در برنامه‌های مستندسازی و گردآوری شواهد باید توجه ویژه‌ای به اثربخشی انواع سیاست‌گذاری‌ها و مداخله‌ها معطوف شود.

در سال‌های اخیر، بر نقش اینترنت در رشد و توسعه اقتصادی به شکل‌های مختلفی در مذاکرات و سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی و ملی تمرکز شده است. هر روز بیش از گذشته بر نقش دسترسی برابر به اینترنت و استفاده از آن در جهت تحقق بسیاری از اهداف توسعه ملی و محلی تأکید می‌شود و اینترنت به عنوان عاملی شناخته می‌شود که «خودش هم شاخص توسعه است و هم عامل توانمندساز» (General Assembly Resolution 70/125). وقتی کاربران جوان مطرح می‌شوند، دسترسی به اینترنت می‌تواند به عنوان عامل پیش‌بینی موفقیت توسعه هم مطرح باشد که تحقق اموری همچون فرصت‌های آموزشی، برابری جنسیتی، مشارکت مدنی، ترویج صلح، دیگرپذیری و برابری را شامل می‌شود.

می‌توان گزارش «کمسیون جهانی حاکمیت اینترنت» را پذیرفت؛ آنجا که خاطرنشان کرده است «اینترنت بسیار بزرگ‌تر از نظام تولید ثروت است؛ اینترنت سکوی مهمی برای نوآوری، آزادی بیان، فرهنگ و دسترسی به ایده‌ها نیز هست» (Global Commission on Internet Governance)، اما با توجه به نابرابری‌های عمده‌ای که درون کشورها وجود آمده است، این ظرفیت توسعه و رشد فردی وابسته به این خواهد بود که کشورها تا چه اندازه بتوانند به مسئله شکاف‌ها در دسترسی، مهارت‌ها و سوادها بپردازند و چقدر ما بتوانیم در تبدیل اینترنت به فضایی بهتر برای کودکان موفق شویم.

بستر برای انجام این کار تا حدودی آماده است؛ چراکه هر روز آشکارتر می‌شود که زیست‌بوم کودکان در فضاهای مجازی و غیرمجازی به هم وابسته‌اند و جمع بیشتری از سازمان‌های بین‌المللی حقوق کودک، گزارشگران ویژه، جنبش‌های عمومی و هیئت‌های حاکم و اجرایی به این مسئله توجه می‌کنند و به دنبال ارائه راهنمایی‌ها، توصیه‌ها و پشتیبانی‌هایی به ذی‌نفعان در سطوح ملی و محلی برمی‌آیند (La Rue (2014); United Nations. Committee on the Rights of the Child (2016); Council of Europe (2016)). موضع مشترک همه این نهادها و سازمان‌ها این است که وقتی به مسئله حقوق کودک در اینترنت می‌پردازیم، باید به نقطه تعادلی میان فرصت و تهدید،

آزادی بیان و حق حریم خصوصی، حق دسترسی کودک به منابع امنیتی و نیز ابعاد اینترنتی و غیراینترنتی تجربه کودکان برسیم. آن‌ها به این تشخیص رسیده‌اند که برای استفاده از این مزیت‌ها و به حداقل رساندن سوءاستفاده از کودکان و استعمار ذهنی کودکان، باید به چارچوب‌های هماهنگی از سیاست‌های ملی و اقدامات هدفمند با لحاظ کردن شرایط ملی و بین‌المللی برسیم.

برای مثال، استقرار «ائتلاف جهانی ما حفاظت می‌کنیم» (WPGA, <https://www.weprotect.org/>) را می‌توان یکی از اقدامات مناسب در این جهت دانست. این ائتلاف که ۹۱ کشور عضو آن هستند و ایران هنوز به آن نپیوسته است، باعث گردهم‌آوردن دولت‌های ملی، جامعه مدنی و آژانس‌های سازمان ملل به منظور پرداختن مشترک به مسئله تجاوز به حریم خصوصی کودکان در اینترنت و تبدیل اینترنت به فضایی بهتر و امن‌تر برای کودکان شد. الگوی پیشنهادی این ائتلاف همکاری‌های میان‌بخشی و میان‌رشته‌ای را مطرح کرده است و طیف گسترده‌ای از برنامه‌ها (از آگاهی‌بخشی و آموزش تا مشارکت کودکان، حفاظت و حمایت از قربانیان، سازوکارهای اعمال قانون و مشارکت نهادها) را شامل می‌شود. درعین حال، همین ائتلاف آشکارا به مشارکت کشورهای مثل ایران نیاز دارد تا تجربه‌های خاص خود را در میان گذاشته و به چارچوب‌های کامل‌تر و جامع‌تری برای صیانت از حقوق کودکان در اینترنت برسد. کشورهای مثل ایران تاکنون بیشتر به علت توسعه نیافتگی ادبیات در سطح داخلی به چنین ائتلاف‌هایی نپیوسته‌اند.

حقوق کودکان در عصر دیجیتال

«کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد» این اصل را به رسمیت می‌شناسد که کودکان از همان حقوق بزرگسالان برخوردارند و افزون‌بر این، به علت موقعیت خاص و تعریف قانونی کودکی، حقوق اختصاصی خودشان را هم دارند؛ اما برای تضمین بهره‌مندی کودکان از این حقوق، باید کارهای ویژه‌ای را انجام داد. با آنکه همه سیاست‌گذاران یا دیگر کنشگران حوزه کودک، با توجه به زیست‌بهنه کودکان یا تأمین اینترنت و برقراری حاکمیت اینترنت، توجهشان ناگزیر به حقوق کودک نیز معطوف می‌شود، می‌توان تشخیص داد که چارچوب «کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد» رویکرد واحدی برای لحاظ کردن تجربه‌های اینترنتی و غیراینترنتی کودک به دست می‌دهد و درعین حال به زمینه‌های زندگی کودک هم وفادار می‌ماند.

چهار اصل عمومی راهنمای اجرای «کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد» درباره محیط‌های دیجیتال و سنتی قابلیت به‌کارگیری دارند: تبعیض نگذاشتن (اصل دوم)؛ منافع

اصلی کودکان می‌باید در تمامی امور تأثیرگذار بر زندگی آن‌ها مدنظر قرار بگیرد (اصل سوم)؛ حق حیات، بقا و رشد (اصل ششم)؛ و حق اظهارنظر و شنیده شدن در همه موضوعاتی که به آن‌ها مربوط است (اصل دوازدهم). سایر اصول کنوانسیون پیرامون سه موضوع متمایز «حق حفاظت در برابر آسیب»، «حق تأمین نیازها» و «حق مشارکت به‌مثابه عامل و صاحب حق» سازمان‌دهی شده‌اند. این تمایز سه‌لایه بسیار کارآمد است؛ اما ضروری است که هنگام پرداختن به حقوق کودک در اینترنت و حتی در فضاهای غیراینترنتی، باید میان فرصت‌ها، تهدیدها و میان آزادی بیان و حق حفظ حریم خصوصی، نقطه تعادلی را پیدا شود و در کنار آن به حقوق کودک، به حفاظت‌های ویژه و بسیاری دیگر از ابعاد تجربه کودکان در دنیای واقعی و مجازی پرداخته شود.

جدول ۱. حقوق کودک در عصر دیجیتال (با اقتباس از (Livingstone & Bulger (2014)

ارتباط با عصر دیجیتال	کنوانسیون سازمان ملل درباره حقوق کودک
استثمار و ازدواج جنسی، تهیه و توزیع تصاویر تجاوز به کودکان، زوایای اینترنتی قاچاق کودک، صورت‌های جدید تجاوز به حریم خصوصی، هویت و شهرت، دسترسی به صورت‌های متنوع و تند وقاحت‌نگاری، ردیابی و بهره‌کشی از اطلاعات شخصی، رفتار و محتوای خصومت‌آمیز و خشن، تشویق به روش‌های آسیب‌رسانی به خود، همچون داروهای روان‌گردان و روش‌های خودکشی.	محافظت در برابر همه صورت‌های سوءاستفاده و نادیده‌گیری (اصل ۱۹)، از جمله استثمار جنسی و تجاوز جنسی (اصل ۳۴)، و دیگر صورت‌های استثمار که بر رفاه کودک اثر بگذارند (اصل ۳۶)؛ حفاظت در برابر «موارد آسیب‌رسان به زیست‌بوم کودک» (اصل ۱۷)؛ «دخاله دل‌خواهی یا غیرقانونی در حریم خصوصی، خانواده، مکاتبات یا حمله به کرامت و شخصیت او» (اصل ۱۶)؛ و حق کودک برای صیانت از هویت خودش (اصل ۸).
منابع و درس‌نامه‌های آموزش رسمی و غیررسمی، غنای اطلاعات در دسترس و تخصصی، فرصت‌های خلاقیت و اکتشاف و بیان، مهارت‌های اطلاعاتی و سواد دیجیتال، مجموعه‌ای وسیع از گزینه‌های سرگرمی و فراغت، دسترسی به میراث و فرهنگ، بازتولید میراث و فرهنگ	تأمین حق کودک به تفریح و اوقات فراغت متناسب با سن او و پشتیبانی از آن (اصل ۳۱)؛ ارائه آموزشی که به رشد کامل ظرفیت‌های او کمک کند (اصل ۲۸) و کودکان را برای مسئولیت‌پذیری در جامعه آماده کند (اصل ۲۹)؛ و تدارک «کارکردهای مهم رسانه‌های جمعی» از راه‌های متنوع برای استفاده کودک (از جمله اقلیت‌ها) به‌منظور ارتقای زیست‌بوم کودک (اصل ۱۷).
مشاوره با کودکان با روش‌های قابل‌اندازگیری درباره حاکمیت، تالارهای گفت‌وگوی ساده و صمیمی با صدای کودکان و نوجوانان، طرح‌های ابتکاری با محوریت کودکان برای تغییرات محلی و جهانی، ارتباطات هم‌تایان برای به‌اشتراک‌گذاری و همکاری، شناسایی و معرفی حقوق و تکالیف کودکان.	مشارکت: در تمام کنش‌های مرتبط با کودکان... بالاترین علایق کودک را باید در ملاحظه نخست قرار داد (اصل ۳)؛ از جمله حق کودکان به شنیده شدن نظرهایشان در همه موضوعاتی که مرتبط با آن‌هاست (اصل ۱۲)، حق کودک به آزادی بیان (اصل ۱۳) و آزادی انجمن (اصل ۱۵).

تعاریف

کودک: در این مطالعه، با آگاهی از اینکه نوجوانان غالباً مسئولیت‌های بزرگسالان را بر عهده دارند و ممکن است خود را کودک نپندارند و همچنین اذعان به اینکه کودک و کودکی در فرهنگ‌ها و جوامع مختلف ممکن است تعاریف متفاوتی داشته باشند، از تعریف ارائه‌شده «کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد» از «کودک» به‌عنوان شخص زیر هجده سال پیروی می‌کنیم و با تحدید منظور خود از کودکان مشارکت‌کننده در این پژوهش، دامنه سنی کودکان مطالعه‌شده را افراد ۹ تا ۱۷ سال تعیین می‌کنیم.

عصر دیجیتال: فناوری‌های دیجیتال رسانه‌هایی کاملاً تعاملی، شبکه‌ای، متمایز و فراگیرند (Boyd, 2014). «کودکان جهان در اینترنت» به‌طور خاص روی اینترنت متمرکز است؛ خواه اینکه دسترسی به آن از طریق رایانه، تلفن همراه یا سایر دستگاه‌های دیجیتالی باشد. وقتی به «دیجیتال» یا «عصر دیجیتال» اشاره می‌کنیم، نه منظورمان این است که رسانه‌های دیجیتالی جامعه را تغییر بنیادی داده‌اند و نه اینکه رسانه‌های دیجیتال بیانگر مهم‌ترین تغییر در جامعه امروز هستند.

حقوق: در اینجا حقوق شامل حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و فرهنگی‌ای است که در کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک مشخص شده‌اند (United Nations, 1989). اغلب کشورهای دنیا این کنوانسیون را که در آن حقوق کودکان به رسمیت شناخته شده، پذیرفته‌اند.

زیست بهینه: سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (18، 1a) به‌زیستی را «تأمین نیازهای گوناگون بشر» تعریف می‌کند؛ نیازهایی همچون برخورداری از سطح مقبولی از سلامتی، توانایی پیگیری اهداف، شکوفا شدن استعدادها و احساس رضایت از زندگی که برای زندگی ضروری‌اند» (Bradshaw et al., 2011, ر.ک).

روش پژوهش

مطالعه «کودکان در اینترنت» با پیمایش و با ابزار پرسشنامه صورت گرفته است که به‌تدریج و براساس تجربه‌های انجام این پیمایش در کشورهای مختلف تکامل یافته است. ساختار این پرسشنامه شامل سه دسته پرسش‌های اصلی، اختیاری و پرسش‌های برخاسته از شرایط بومی کشور است که از آن‌ها تحت‌عنوان پرسش‌های قابل‌انطباق نام می‌بریم. جامعه هدف این پژوهش، شامل کودکان ۹ تا ۱۷ ساله‌ای است که در ایران زندگی می‌کنند و کاربر اینترنت هستند.

واحد تحلیل در مطالعه کودکان در اینترنت، کودکان ۹ تا ۱۷ ساله‌ای هستند که از اینترنت استفاده می‌کنند. طبق تعریفی که اتحادیه بین‌المللی ارتباطات از راه دور (ITU) از کاربر اینترنت ارائه می‌دهد، کاربران اینترنت افرادی هستند که حداقل یک بار در سه ماه قبل از مصاحبه، از اینترنت استفاده کرده‌اند.

اندازه نمونه آماری با توجه به فرمول کوکران $E = Z(\frac{\alpha}{2}) (\frac{\sigma}{\sqrt{n}})$ براساس بازه اطمینان ۹۵ درصد و با در نظر گرفتن $\sigma = ۵$ و $e = ۰.۱۴۷$ در حدود ۱۱۰۶۹ به دست آمده است.

یافته‌ها

فعالیت در سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جمعی یا بازی‌های اینترنتی

کودکان به حفاظت ویژه درباره استفاده از اینترنت نیاز دارند و باید در مورد نحوه دوری از خطر و چگونگی بهره‌مندی حداکثری از استفاده از اینترنت به آن‌ها آموزش داده شود. برای رسیدن به این هدف، کودکان باید شهروند دیجیتال شوند. اینترنت، کودکان را در معرض انبوهی از فرصت‌ها قرار می‌دهد، اما همچنین خطراتی را که ممکن است بر حقوق انسانی آن‌ها تأثیر منفی بگذارد، نیز بخش مهمی از مخاطرات استفاده آن‌ها از اینترنت است. به همین جهت، پرسش‌های این پژوهش از کودکان پیرامون زیست ایشان در اینترنت به مثابه زیست‌بوم دیجیتال است.

همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، جامعه آماری این مطالعه کودکان و نوجوانان کاربر اینترنت بوده‌اند در این بخش از مطالعه از آن‌ها پرسیده شده است: «این روزها در کدام دسته از سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جمعی یا بازی‌های اینترنتی فعال هستی؟».

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب فعالیت در سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جمعی یا بازی‌های اینترنتی

جمع	بله		خیر			
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد		
۱۰۰,۰	۱۱۰۶۹	۵۶,۶	۶۲۶۷	۴۳,۴	۴۸۰۲	پیام‌رسان‌های خارجی (مثل تلگرام، واتساپ، ایمو و غیره)
۱۰۰,۰	۱۱۰۶۹	۵۲,۱	۵۷۶۴	۴۷,۹	۵۳۰۵	موتورهای جست‌وجو مثل گوگل
۱۰۰,۰	۱۱۰۶۹	۳۰,۳	۳۳۵۱	۶۹,۷	۷۷۱۸	سایت‌هایی که اطلاعات علمی ارائه می‌دهند (مثل رشد، ویکی‌پدیا و غیره)
۱۰۰,۰	۱۱۰۶۹	۲۱,۰	۲۳۲۶	۷۹,۰	۸۷۴۳	سایت بازی‌های اینترنتی (مثل ماین کرافت، کلش آو کلنز، کلش رویال، و غیره)

جمع	بله		خیر		فرآوانی
	درصد	فرآوانی	درصد	فرآوانی	
۱۰۰,۰	۱۱۰,۶۹	۱۸,۴	۲۰,۳۷	۸۹,۰۳۲	۹۰,۳۲
۱۰۰,۰	۱۱۰,۶۹	۱۳,۴	۱۴,۸۵	۸۶,۶	۹۵,۸۴
۱۰۰,۰	۱۱۰,۶۹	۱۳,۷	۱۵,۲۰	۸۶,۳	۹۵,۴۹

طبق یافته‌های جدول فوق، از میان گزینه‌های موجود در این پرسش، میزان فعالیت در پیام‌رسان‌های خارجی، با ۵۶/۶ درصد فرآوانی بیش از سایر گزینه‌ها است. در رتبه‌های بعدی میزان فعالیت در موتورهای جست‌وجو، مثل گوگل با ۵۲/۱ درصد و سایت‌هایی که اطلاعات علمی ارائه می‌دهند، با ۳۰/۳ درصد از مواردی هستند که فرآوانی بالاتری را به خود اختصاص داده‌اند.

با بررسی نتایج جداول تقاطعی و آزمون‌های آماری، به غیر از پیام‌رسان‌های ملی، فعالیت در سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جمعی یا بازی‌های اینترنتی، متوجه شدیم این میزان بین دخترها و پسرها تفاوت معناداری دارد. به صورتی که دخترها بیش از پسرها در پیام‌رسان‌های خارجی فعالیت دارند و در نقطه مقابل آن، پسرها بیش از دخترها در موتورهای جست‌وجو مثل گوگل، سایت‌هایی که اطلاعات علمی ارائه می‌دهند، شبکه‌های اجتماعی بزرگ جهانی و سایت بازی‌های اینترنتی فعالیت دارند.

بیشترین میزان تفاوت میان فعالیت دخترها و پسرها در سایت‌های بازی اینترنتی است، به طوری که ۳۱/۲ درصد پسرها گفته‌اند در این سایت‌ها فعالیت دارند، در حالی که این میزان بین دخترها ۱۰/۴ درصد است.

جدول ۳. توزیع پاسخ‌گویان برحسب فعالیت در سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جمعی یا بازی‌های اینترنتی، به تفکیک جنس

ضریب	Sig	مقدار کای اسکوئر	جنس		
			پسر	دختر	
۰,۰۲۸	۰,۰۰۲	۸,۸۰۸	۵۳,۵	۵۰,۶	موتورهای جست‌وجو مثل گوگل
۰,۰۴۴	۰,۰۰۰	۲۱,۸۶۰	۱۴,۹	۱۱,۹	شبکه‌های اجتماعی بزرگ جهانی
۰,۱۰۶	۰,۰۰۰	۱۲۵,۴۳۳	۵۱,۴	۶۲,۰	پیام‌رسان‌های خارجی
-	۰,۱۱۱	۱,۵۴۷	۱۸,۹	۱۷,۹	پیام‌رسان‌های ملی
۰,۲۵۶	۰,۰۰۰	۷۲۵,۶۳۵	۳۱,۲	۱۰,۴	فعالیت در سایت بازی‌های اینترنتی
۰,۰۸۰	۰,۰۰۰	۷۰,۹۲۳	۳۳,۹	۲۶,۵	سایت‌هایی که اطلاعات علمی ارائه می‌دهند

کودکی و زیست‌بوم دیجیتال در ایران

همچنین با بررسی یافته‌های جدول تقاطعی و آزمون آماری برحسب سن دریافتیم که این میزان بین گروه‌های مختلف سنی به صورت معناداری متفاوت است. به‌طورکلی استفاده از اینترنت در بین نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال بیش از کودکان ۹ تا ۱۲ سال است، اما بالاترین میزان تفاوت به فعالیت در پیام‌رسان‌های خارجی است، ۶۸/۸ درصد نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال در این پیام‌رسان‌ها فعالیت دارند درحالی‌که این عدد در کودکان ۹ تا ۱۲ سال به ۴۶/۹ درصد می‌رسد.

کمترین میزان تفاوت که می‌توان آن را بیش از سایر گزینه‌ها نقطه اشتراک این دو گروه سنی دانست، فعالیت در سایت بازی‌های اینترنتی که در بین نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال، ۲۳/۲ درصد و در بین کودکان ۹ تا ۱۲ سال ۱۹/۲ درصد است.

جدول ۴. توزیع پاسخ‌گویان برحسب فعالیت در سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جمعی یا بازی‌های اینترنتی، به تفکیک سن

ضریب	Sig	مقدار کای اسکوئر	سن		
			۱۳ تا ۱۷	۹ تا ۱۲	
۰,۱۵۱	۰,۰۰۰	۲۵۰,۹۵۲	۶۰,۵	۴۵,۳	موتورهای جست‌وجو مثل گوگل
۰,۲۱۳	۰,۰۰۰	۵۰۲,۹۲۲	۲۱,۵	۶,۹	شبکه‌های اجتماعی بزرگ جهانی
۰,۲۱۹	۰,۰۰۰	۵۳۱,۲۹۵	۶۸,۸	۴۶,۹	پیام‌رسان‌های خارجی
۰,۰۶۲	۰,۰۰۰	۴۲,۹۵۳	۲۱,۱	۱۶,۲	پیام‌رسان‌های ملی
۰,۰۴۹	۰,۰۰۰	۲۶,۳۹۹	۲۳,۲	۱۹,۲	فعالیت در سایت بازی‌های اینترنتی
۰,۱۴۰	۰,۰۰۰	۲۱۵,۹۵۳	۳۷,۴	۲۴,۵	سایت‌هایی که اطلاعات علمی ارائه می‌دهند

براساس آزمون‌های آماری، فعالیت در سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جمعی یا بازی‌های اینترنتی، بین کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری و روستایی تفاوت معناداری دارد و در مجموع ساکنان مناطق شهری بیش از روستایی‌ها در هریک از موارد فعالیت دارند. بیش‌ترین اختلاف بین دو گروه نیز مربوط به فعالیت در موتورهای جست‌وجو است که ۱۵/۷ درصد اختلاف دارند. مشابه‌ترین میزان فعالیت را نیز در پیام‌رسان‌های ملی دارند که ۱۳/۵ درصد روستایی‌ها و ۱۹/۷ درصد ساکنان شهرها در آن‌ها فعالیت دارند.

جدول ۵. توزیع پاسخ‌گویان برحسب فعالیت در سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جمعی یا بازی‌های اینترنتی، به تفکیک محل سکونت

ضریب	Sig	مقدار کای اسکوئر	محل سکونت		
			روستا	شهر	
۰,۱۲۸	۰,۰۰۰	۱۸۰,۱۴۲	۳۹,۶	۵۵,۳	موتورهای جست‌وجو مثل گوگل
۰,۰۹۴	۰,۰۰۰	۹۷,۴۲۲	۷,۲	۱۵,۱	شبکه‌های اجتماعی بزرگ جهانی
۰,۱۲۱	۰,۰۰۰	۱۶۲,۵۰۵	۴۴,۹	۵۹,۷	پیام‌رسان‌های خارجی
۰,۰۶۵	۰,۰۰۰	۴۷,۴۴۲	۱۳,۵	۱۹,۷	پیام‌رسان‌های ملی
۰,۰۸۷	۰,۰۰۰	۸۳,۳۸۵	۱۴,۱	۲۲,۸	فعالیت در سایت بازی‌های اینترنتی
۰,۱۱۱	۰,۰۰۰	۱۳۷,۵۰۳	۲۰,۳	۳۲,۹	سایت‌هایی که اطلاعات علمی ارائه می‌دهند

تجربه کاربری کودکان از اینترنت

کشورهای صنعتی شاهد گسترش بازار داخلی و همچنین بازار آموزشی قابل توجهی برای اینترنت هستند. بسیاری از خانواده‌ها برای اولین بار برخط می‌شوند. مدارس در حال گنجانیدن مطالب مبتنی بر وب در برنامه درسی هستند. برای بزرگسالان، محل کار به یک محیط مبنی بر فناوری تبدیل می‌شود. توجه ویژه در میان مردم و سیاست‌گذاران به کودکان و جوانان معطوف است. این گروه، که ظاهراً «نسل دیجیتال» است، مهم است؛ زیرا ادعا می‌شود در معرض خطرات فناوری‌های جدید اطلاعات و ارتباطات است.

فلذا از دیگر مسائل موجود در رابطه با کودکان و اینترنت، مسئله تجربه شناختی آنان و احساس‌شان پیرامون تجربه کاربری از اینترنت است در خصوص سنجش رویکرد کودکان و نوجوانان به اینترنت و احساس آن‌ها در این فضا، طی سؤالی از آن‌ها پرسیده شده است: «این موارد چقدر در مورد احساس و رفتار شما نسبت به اینترنت درست است؟».

۲۲,۴ درصد کودکان و نوجوانان گفته‌اند در اینترنت هیچ احساس امنیتی ندارند و احساس امنیت ۴۲/۵ درصد آن‌ها کم است. در مقابل ۳۳/۴ درصد احساس امنیت زیاد یا خیلی زیاد دارند.

۲۸,۴ درصد گروه نمونه معتقدند افراد در اینترنت اصلاً مهربان و یاری‌رسان نیستند و ۵۱/۸ درصد گفته‌اند در حد کمی مهربان و یاری‌رسان‌اند. در مقابل ۱۷/۸ درصد گفته‌اند افراد در اینترنت به میزان زیاد یا خیلی زیاد، مهربان و یاری‌رسان هستند.

۲۵,۴ درصد کودکان و نوجوانان گفته‌اند اگر کسی در اینترنت برخلاف میل یا علاقه آن‌ها

کودکی و زیست‌بوم دیجیتال در ایران

کاری انجام دهد، نمی‌دانند چه‌کار کنند. ۲۵/۷ درصد گفته‌اند گویه «اگر کسی در اینترنت برخلاف میل یا علاقه من کاری انجام داد، می‌دانم چه‌کار کنم»، به میزان کم در موردشان صدق می‌کند. ۳۱/۴ درصد گفته‌اند به میزان زیاد یا خیلی زیاد در موردشان درست است.

۳۱،۴ درصد کودکان و نوجوانان معتقدند این مورد درباره خود به میزان زیادی درست است که در مقایسه با صحبت‌های رودررو، در اینترنت درباره چیزهای بیشتری صحبت می‌کنند. ۳۳/۴ درصد گفته‌اند کمی این‌گونه

رفتار می‌کنند و ۳۲ درصد معتقدند اصلاً درباره‌شان صدق نمی‌کند.

۵۸،۹ درصد کودکان و نوجوانان گفته‌اند گویه «در اینترنت درباره مسائل شخصی صحبت می‌کنم، درحالی‌که در صحبت‌های رودررو نمی‌گویم اصلاً در موردشان درست نیست. ۲۴/۳ درصد معتقدند کمی این‌گونه رفتار می‌کنند و ۱۴ درصد در حد زیاد یا خیلی زیاد درباره‌شان صدق می‌کند.

جدول ۶. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب رویکردشان در ارتباطات اینترنتی

بی‌پاسخ	خیلی زیاد		زیاد		کم		هیچی			
	فراوانی درصد	فراوانی	فراوانی درصد	فراوانی	فراوانی درصد	فراوانی	فراوانی درصد	فراوانی		
۱،۷	۱۹۳	۷،۸	۸۵۹	۲۵،۶	۲۸۳۱	۴۲،۵	۴۷۰۱	۲۲،۴	۲۴۸۵	من در اینترنت احساس امنیت می‌کنم
۲،۰	۲۲۵	۳،۹	۴۲۷	۱۳،۹	۱۵۴۴	۵۱،۸	۵۷۳۲	۲۸،۴	۳۱۴۱	از نظر من افراد در اینترنت مهربان و یاری‌رسان هستند
۲،۶	۲۸۸	۲۰،۲	۲۲۴۱	۲۶،۱	۲۸۸۹	۲۵،۷	۲۸۴۲	۲۵،۴	۲۸۰۹	اگر کسی در اینترنت برخلاف میل یا علاقه من کاری انجام داد، می‌دانم چه‌کار کنم
۳،۲	۳۵۵	۱۳،۱	۱۴۴۶	۱۸،۳	۲۰۲۳	۳۳،۴	۳۷۰۴	۳۲،۰	۳۵۴۱	در مقایسه با صحبت‌های رودررو، در اینترنت درباره چیزهای بیشتری صحبت می‌کنم
۲،۸	۳۰۷	۵،۵	۶۱۱	۸،۵	۹۴۴	۲۴،۳	۲۶۹۳	۵۸،۹	۶۵۱۴	در اینترنت برخلاف صحبت‌های رودررو، درباره مسائل شخصی صحبت می‌کنم

باتوجه به پاسخها و نتایج آزمون‌های آماری، میزان احساس امنیت دخترها در اینترنت تا حدودی کمتر از پسرهاست. این اختلاف از نظر آماری معنادار، اما ضعیف است. ۲۲ درصد پسرها و ۲۳/۸ درصد دخترها گفته‌اند، اصلاً در اینترنت احساس امنیت نمی‌کنند. احساس امنیت در اینترنت بین نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال، بیش از کودکان ۹ تا ۱۲ است. طبق جدول ۲۸/۸ درصد کودکان گفته‌اند، اصلاً در اینترنت احساس امنیت ندارند. همچنین احساس امنیت بین کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری نیز بیش از ساکنان مناطق روستایی است.

جدول ۷. توزیع پاسخ‌گویان برحسب میزان موافقت با گویه «من در اینترنت احساس امنیت می‌کنم»، به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

محل سکونت		سن		جنسیت		
		۱۳ تا ۱۷ سال	۹ تا ۱۲ سال	پسر	دختر	
روستا	شهر					
۳۰,۲	۲۰,۹	۱۵,۴	۲۸,۸	۲۲,۰	۲۳,۸	هیچی
۴۳,۱	۴۳,۳	۴۳,۳	۴۳,۲	۴۱,۴	۴۵,۲	کم
۲۱,۳	۲۷,۳	۳۲,۹	۲۰,۵	۲۶,۹	۲۵,۱	زیاد
۵,۴	۸,۶	۸,۴	۷,۵	۹,۸	۶,۰	خیلی زیاد
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
کای اسکور		کندال تاوسی		کای اسکور		نوع آزمون
۱۱۳,۹۳۶		۰,۱۸۳		۶۶,۳۷۷		مقدار آزمون
۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		Sig
۰,۱۰۲				۰,۰۷۸		ضریب

نظرات گروه‌های مختلف جنسی، سنی و سکونتی در خصوص این گویه که «از نظر من افراد در اینترنت مهربان و یاری‌رسان هستند»، مشابه نیست. پسرها بیش از دخترها با این گویه موافق‌اند و ۱۹,۷ درصدشان به میزان زیاد یا خیلی زیاد گفته‌اند درست است، اما این میزان بین دخترها ۱۶/۶ درصد است. نوجوانان نیز بیش از کودکان این گویه را درست می‌دانند و معتقدند افراد در اینترنت مهربان و یاری‌رسان هستند. همچنین کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری نیز بیش از ساکنان مناطق روستایی با جمله مطرح‌شده در سؤال موافق‌اند.

کودکی و زیست‌بوم دیجیتال در ایران

جدول ۸. توزیع پاسخ‌گویان برحسب میزان موافقت با گویه «از نظر من افراد در اینترنت مهربان و یاری‌رسان هستند»، به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

محل سکونت		سن		جنسیت		
روستا	شهر	۱۳ تا ۱۷ سال	۹ تا ۱۲ سال	پسر	دختر	
۳۴,۸	۲۷,۴	۲۴,۸	۳۲,۳	۲۷,۳	۳۰,۷	هیچی
۴۸,۱	۵۴,۱	۵۴,۴	۵۱,۶	۵۳,۰	۵۲,۷	کم
۱۲,۸	۱۴,۶	۱۶,۲	۱۲,۶	۱۵,۲	۱۳,۲	زیاد
۴,۳	۳,۸	۴,۵	۳,۵	۴,۵	۳,۴	خیلی زیاد
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
کای اسکور		کندال تاوسی		کای اسکور		نوع آزمون
۵۰,۵۵۰		۰,۰۹۴		۲۵,۹۳۷		مقدار آزمون
۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		Sig
۰,۰۶۸				۰,۰۴۹		ضریب

میزان آگاهی درباره‌ی نوع رفتار در اینترنت در زمانی که فردی خلاف میل آن‌ها کاری انجام می‌دهد، بین دخترها و پسرها تفاوت معناداری ندارد. طبق نتایج کودکان ۹ تا ۱۲ سال، بسیار کمتر از نوجوانان در این زمینه آگاهی دارند و ۳۲/۸ درصد کودکان گفته‌اند اصلاً نمی‌دانند اگر کسی در اینترنت برخلاف میل یا علاقه‌ی آن‌ها کاری انجام داد، چه‌کار کنند. کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری نیز بیش از ساکنان روستایی در این زمینه آگاهی دارند.

جدول ۹. توزیع پاسخ‌گویان برحسب میزان موافقت با گویه «اگر کسی در اینترنت برخلاف میل یا علاقه‌ی من کاری انجام داد، می‌دانم چه‌کار کنم»، به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

محل سکونت		سن		جنسیت		
روستا	شهر	۱۳ تا ۱۷ سال	۹ تا ۱۲ سال	پسر	دختر	
۳۰,۸	۲۴,۸	۱۷,۷	۳۲,۸	۲۶,۲	۲۵,۹	هیچی
۲۷,۸	۲۶,۰	۲۵,۲	۲۷,۳	۲۶,۴	۲۶,۳	کم
۲۳,۹	۲۷,۶	۳۲,۴	۲۲,۳	۲۷,۵	۲۶,۱	زیاد
۱۷,۶	۲۱,۶	۲۴,۷	۱۷,۷	۱۹,۹	۲۱,۷	خیلی زیاد
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
کای اسکور		کندال تاوسی		کای اسکور		نوع آزمون
۵۰,۲۶۶		۰,۲۰۱		۶,۰۳۹		مقدار آزمون
۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		۰,۱۱۰		Sig
۰,۰۶۸				-		ضریب

طبق نتایج، پسرها بیش از دخترها گفته‌اند که در اینترنت در مقایسه با صحبت‌های رودررو، بیشتر صحبت می‌کنند. ۳۳,۷ درصد دخترها و ۳۲/۴ درصد پسرها معتقدند گویه مطرح شده اصلاً درموردشان صدق نمی‌کند. نوجوانان بیش از کودکان این گزینه درباره‌شان درست بوده است. ۴۴/۲ درصد افراد ۱۳ تا ۱۷ سال به میزان زیادی معتقدند که در مقایسه با صحبت‌های رودررو، در اینترنت درباره چیزهای بیشتری صحبت می‌کنند و این میزان بین کودکان ۹ تا ۱۲ سال ۲۲/۸ درصد است. همچنین کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری، بیش از ساکنان روستایی، در اینترنت بیشتر از صحبت‌های رودررو موضوعاتی برای صحبت دارند.

جدول ۱۰. توزیع پاسخ‌گویان برحسب میزان موافقت با گویه «در مقایسه با صحبت‌های رودررو، در اینترنت درباره چیزهای بیشتری صحبت می‌کنم»، به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

محل سکونت	سن		جنسیت			
	روستا	شهر	سال ۱۳ تا ۱۷	سال ۹ تا ۱۲		پسر
هیچی	۳۷,۵	۳۱,۹	۲۳,۸	۴۰,۵	۳۲,۴	۳۳,۷
کم	۳۵,۸	۳۴,۲	۳۲,۰	۳۶,۷	۳۵,۸	۳۳,۲
زیاد	۱۳,۲	۲۰,۴	۲۵,۴	۱۳,۶	۱۸,۸	۱۸,۹
خیلی زیاد	۱۳,۵	۱۳,۵	۱۸,۸	۹,۲	۱۲,۹	۱۴,۱
جمع	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰
نوع آزمون	کای اسکوتر		کندال تااوسی		کای اسکوتر	
مقدار آزمون	۶۵,۳۲۶		۰,۲۵۶		۹,۵۴۳	
Sig	۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		۰,۰۲۳	
ضریب	۰,۰۷۸				۰,۰۳۰	

طبق جدول، دخترها کمی بیش از پسرها در اینترنت درباره مسائل شخصی صحبت می‌کنند. ۱۵,۸ درصد دخترها و ۱۳,۲ درصد پسرها گفته‌اند این گویه درموردشان زیاد یا بسیار زیاد درست است که «در اینترنت درباره مسائل شخصی صحبت می‌کنم، درحالی‌که در صحبت‌های رودررو این‌گونه نیستم». نوجوانان بیش از کودکان در اینترنت درباره موضوعات شخصی صحبت می‌کنند و ۲۰,۶ درصد گروه سنی ۱۳ تا ۱۷ سال، به میزان زیاد یا خیلی زیاد با گویه موافق بوده‌اند، درحالی‌که این میزان بین کودکان ۹ تا ۱۲ سال ۹,۵ درصد بوده است.

کودکی و زیست‌بوم دیجیتال در ایران

جدول ۱۱. توزیع پاسخ‌گویان برحسب میزان موافقت با گویه «در اینترنت درباره مسائل شخصی صحبت می‌کنم، درحالی‌که در صحبت‌های رودررو این‌گونه نیستم»، به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

محل سکونت	سن		جنسیت			
	شهر	روستا	۹ تا ۱۲ سال	۱۳ تا ۱۷ سال		پسر
هیچی	۶۰,۱	۶۲,۰	۴۹,۹	۶۹,۱	۶۱,۳	۵۹,۷
کم	۲۵,۴	۲۳,۶	۲۹,۵	۲۱,۴	۲۵,۵	۲۴,۵
زیاد	۸,۹	۸,۴	۱۳,۱	۵,۳	۷,۷	۹,۹
خیلی زیاد	۵,۶	۶,۰	۷,۵	۴,۲	۵,۵	۵,۹
جمع	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰
نوع آزمون	کای اسکوتر		کندال تاووسی		کای اسکوتر	
مقدار آزمون	۴,۱۳۵		۰,۲۰۵		۱۹,۳۲۸	
Sig	۰,۲۴۷		۰,۰۰۰		۰,۰۰۰	
ضریب	-				۰,۰۴۲	

رفتار کودکان در خصوص اشتراک اطلاعات در شبکه‌های اجتماعی

کودکانی که به آن‌ها آموزش داده می‌شود برای حفظ حریم خصوصی ارزش قائل شوند، کمتر احتمال دارد اطلاعات حساس را به صورت آنلاین فاش کنند برای سنجش رفتار کودکان و نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی، به‌عنوان اولین سؤال در این بخش از آن‌ها پرسیده شده است: «آیا از پروفایل خودتان در شبکه‌های اجتماعی و غیره استفاده می‌کنید؟». ۵۶,۴ درصد کودکان و نوجوانان کاربر اینترنت گفته‌اند از پروفایل شخصی خودشان استفاده می‌کنند. در مقابل ۴۲ درصد فاقد پروفایل شخصی هستند.

جدول ۱۲. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب داشتن یا نداشتن پروفایل شخصی

درصد فراوانی	فراوانی	
۵۶,۴	۶۲۵۰	بله
۴۲,۰	۴۶۴۶	خیر
۱,۶	۱۷۳	بی‌پاسخ
۱۰۰,۰	۱۱۰۶۹	جمع

طبق نتایج آزمون‌های آماری، پسرها (۵۹,۹ درصد)، بیش از دخترها (۵۴,۷ درصد)، نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال (۵۹,۴ درصد)، بیش از کودکان ۹ تا ۱۲ سال (۵۵,۷ درصد) و

همچنین کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری (۵۹/۳ درصد)، بیش از همسالانشان در مناطق روستایی (۵۰/۱ درصد) دارای پروفایل شخصی هستند.

جدول ۱۳. توزیع پاسخ‌گویان برحسب داشتن یا نداشتن پروفایل شخصی، به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

محل سکونت		سن		جنسیت		
		۱۳ تا ۱۷ سال	۹ تا ۱۲ سال	پسر	دختر	
روستا	شهر					
۵۰,۱	۵۹,۳	۵۹,۴	۵۵,۷	۵۹,۹	۵۴,۷	بله
۴۹,۹	۴۰,۷	۴۰,۶	۴۴,۳	۴۰,۱	۴۵,۳	خیر
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
کای اسکوتر		کای اسکوتر		کای اسکوتر		نوع آزمون
۶۲,۴۸۵		۱۵,۳۰۲		۲۹,۵۹۳		مقدار آزمون
۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		Sig
۰,۰۷۶		۰,۰۳۷		۰,۰۵۲		ضریب

در ادامه از کودکان و نوجوانان کاربر اینترنتی که دارای پروفایل شخصی بوده‌اند، پرسیده شده است: «پروفایل شما بر مبنای کدامیک از حالت‌های زیر تنظیم شده است؟». ۵۰,۶ درصد در پاسخ به این سؤال گفته‌اند پروفایلشان عمومی است و هرکس می‌تواند آن را ببیند و در مقابل ۴۲/۸ درصد گفته‌اند، پروفایلشان خصوصی است.

جدول ۱۴. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب عمومی یا خصوصی بودن پروفایل

درصد فراوانی	فراوانی	
۵۰,۶	۳۱۵۸	عمومی، به طوری که هرکسی بتواند آن را ببیند
۴۲,۸	۲۶۷۷	خصوصی، به طوری که فقط دوستانم بتوانند ببینند
۶,۶	۴۱۵	بی‌پاسخ
۱۰۰,۰	۶۲۵۰	جمع

باتوجه به نتایج آزمون‌های آماری، پسرها (۵۹,۵ درصد) بیش از دخترها (۴۸ درصد)، نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال (۵۶,۲ درصد) بیش از کودکان ۹ تا ۱۲ سال (۵۲,۳ درصد) پروفایلشان به صورت عمومی است و هرکس می‌تواند آن را ببیند. تنظیمات عمومی یا خصوصی بودن پروفایل بین کودکان و نوجوانان مناطق شهری و روستایی تفاوت معناداری ندارد.

کودکی و زیست‌بوم دیجیتال در ایران

جدول ۱۵. توزیع پاسخ‌گویان برحسب عمومی یا خصوصی بودن پروفایل، به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

محل سکونت		سن		جنسیت		
روستا	شهر	۱۳ تا ۱۷ سال	۹ تا ۱۲ سال	پسر	دختر	
۵۳,۸	۵۴,۲	۵۶,۲	۵۲,۳	۵۹,۵	۴۸,۰	عمومی
۴۶,۲	۴۵,۸	۴۳,۸	۴۷,۷	۴۰,۵	۵۲,۰	خصوصی
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
کای اسکوتر		کای اسکوتر		کای اسکوتر		نوع آزمون
۰,۰۵۸		۸,۸۹۶		۷۸,۰۲۹		مقدار آزمون
۰,۴۱۸		۰,۰۰۲		۰,۰۰۰		Sig
-		۰,۰۳۹		۰,۱۱۶		ضریب

در سؤالی دیگر از کودکان و نوجوانان دارای پروفایل پرسیده شده است: «در پروفایل شما چه اطلاعاتی وجود دارد؟».

۶۲,۸ درصد عکس چهره خودشان را در پروفایلشان نمایش داده‌اند. ۶۲/۶ درصد نام و نام‌خانوادگی، ۳۰/۹ درصد علایق، ۲۴/۹ درصد شماره تلفن، ۲۴/۶ درصد سن واقعی، ۲۰/۹ درصد سرگرمی، ۱۲/۴ درصد نام مدرسه و ۳/۹ درصد آدرس‌شان را در پروفایل به اشتراک گذاشته‌اند.

جدول ۱۶. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب نوع اطلاعات موجود در پروفایل

بی‌پاسخ	خیر		بله			
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۰,۹	۵۶	۳۶,۳	۲۲۶۷	۶۲,۸	۳۹۲۷	عکسی که چهره واقعی شما را نشان می‌دهد
۱,۰	۶۰	۳۶,۴	۲۲۷۷	۶۲,۶	۳۹۱۳	نام و نام خانوادگی
۱,۲	۷۴	۶۷,۹	۴۲۴۲	۳۰,۹	۱۹۳۴	علایق
۰,۹	۵۸	۷۴,۲	۴۶۳۸	۲۴,۹	۱۵۵۴	شماره تلفن
۱,۰	۶۲	۷۴,۴	۴۶۴۸	۲۴,۶	۱۵۴۰	سن واقعی
۱,۵	۹۵	۷۷,۶	۴۸۴۷	۲۰,۹	۱۳۰۸	سرگرمی شما
۰,۸	۴۸	۸۶,۸	۵۴۲۸	۱۲,۴	۷۷۴	نام مدرسه
۰,۹	۵۹	۹۵,۲	۵۹۴۵	۳,۹	۲۴۶	آدرس

طبق نتایج آزمون‌های آماری، میزان اشتراک برخی اطلاعات در پروفایل‌ها بین دخترها و پسرها تفاوت معناداری دارد. در مجموع می‌توان گفت پسرها بیش از دخترها اطلاعاتشان را در پروفایل منتشر می‌کنند. تنها در خصوص اشتراک علایق تفاوت معناداری بین دخترها و پسرها وجود نداشته و تقریباً مشابه رفتار می‌کنند.

جدول ۱۷. توزیع پاسخ‌گویان برحسب نوع اطلاعات موجود در پروفایل، به تفکیک جنس

ضریب	Sig	مقدار کای اسکوئر	جنس		
			پسر	دختر	
۰,۱۶۹	۰,۰۰۰	۱۷۶/۷۸۴	۷۱,۰	۵۴,۷	عکسی که چهره واقعی شما را نشان می‌دهد
۰,۰۴۱	۰,۰۰۱	۱۰,۱۷۸	۶۵,۰	۶۱,۱	نام و نام خانوادگی
۰,۰۷۹	۰,۰۰۰	۳۹,۱۰۶	۵,۴	۲,۳	آدرس
۰,۱۰۴	۰,۰۰۰	۶۶,۸۴۸	۲۹,۳	۲۰,۳	شماره تلفن
۰,۰۵۰	۰,۰۰۰	۱۵,۷۶۱	۱۴,۰	۱۰,۷	نام مدرسه
۰,۱۰۶	۰,۰۰۰	۶۹,۲۹۱	۲۹,۲	۲۰,۰	سن واقعی
-	۰,۲۸۵	۰,۳۵۴	۳۱,۰	۳۱,۷	علایق
۰,۰۳۰	۰,۰۱۰	۵,۵۷۷	۲۲,۴	۱۹,۹	سرگرمی شما

باتوجه به نتایج، میزان اشتراک اطلاعاتی چون عکس خود، نام و نام خانوادگی و شماره تلفن بین کودکان ۹ تا ۱۲ سال، بیش از نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال است. در مقابل نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال، بیش از کودکان سن واقعی، علایق و سرگرمی‌هایشان را در پروفایل مطرح کرده‌اند.

جدول ۱۸. توزیع پاسخ‌گویان برحسب نوع اطلاعات موجود در پروفایل، به تفکیک سن

ضریب	Sig	مقدار کای اسکوئر	سن		
			۱۳ تا ۱۷ سال	۹ تا ۱۲ سال	
۰,۰۹۹	۰,۰۰۰	۶۰,۳۷۸	۵۸,۳	۶۷,۸	عکسی که چهره واقعی شما را نشان می‌دهد
۰,۰۷۹	۰,۰۰۰	۳۹,۰۴۰	۵۹,۱	۶۶,۸	نام و نام خانوادگی
-	۰,۱۹۲	۰,۸۷۳	۴,۲	۳,۸	آدرس
۰,۱۴۵	۰,۰۰۰	۱۳۰,۵۸۴	۱۸,۳	۳۰,۹	شماره تلفن
-	۰,۲۸۱	۰,۳۸۲	۱۲,۸	۱۲,۲	نام مدرسه

ضریب	Sig	مقدار کای اسکوتر	سن		
			۱۳ تا ۱۷ سال	۹ تا ۱۲ سال	
۰,۰۳۱	۰,۰۰۸	۵,۹۱۳	۲۶,۳	۲۳,۶	سن واقعی
۰,۱۱۲	۰,۰۰۰	۷۸,۰۶۶	۳۶,۹	۲۶,۵	علایق
۰,۰۴۷	۰,۰۰۰	۱۳,۷۳۹	۲۳,۳	۱۹,۵	سرگرمی شما

طبق نتایج آزمون‌های آماری، میزان اشتراک برخی اطلاعات در پروفایل‌ها بین کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری و روستایی تفاوت معناداری دارد. در مجموع کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری، بیش از هم‌سالانشان در مناطق روستایی اطلاعاتی چون عکس چهره خودشان، شماره تلفن، نام مدرسه، علایق و سرگرمی‌هایشان را منتشر می‌کنند و در مقابل کودکان و نوجوانان مناطق روستایی، بیش از ساکنان مناطق شهری نام و نام خانوادگی و سنشان را در پروفایل منتشر می‌کنند.

جدول ۱۹. توزیع پاسخ‌گویان برحسب نوع اطلاعات موجود در پروفایل، به تفکیک محل سکونت

ضریب	Sig	مقدار کای اسکوتر	محل سکونت		
			روستا	شهر	
۰,۱۱۵	۰,۰۰۰	۸۱,۹۳۱	۵۱,۷	۶۶,۰	عکسی که چهره واقعی شما را نشان می‌دهد
۰,۰۵۲	۰,۰۰۰	۱۶,۸۸۰	۶۸,۵	۶۲,۰	نام و نام خانوادگی
-	۰,۱۰۹	۱,۷۴۶	۴,۷	۳,۸	آدرس
۰,۰۲۵	۰,۰۲۸	۳,۷۶۷	۲۲,۸	۲۵,۶	شماره تلفن
۰,۰۳۴	۰,۰۰۴	۷,۰۸۸	۱۰,۱	۱۳,۰	نام مدرسه
۰,۰۲۴	۰,۰۳۱	۳,۶۸۸	۲۷,۱	۲۴,۴	سن واقعی
۰,۰۵۵	۰,۰۰۰	۱۸,۶۷۹	۲۵,۹	۳۲,۵	علایق
۰,۰۴۰	۰,۰۰۱	۹,۸۴۱	۱۷,۸	۲۲,۰	سرگرمی شما

دانش کودکان در خصوص برخی امکانات شبکه‌های اجتماعی

در سؤالی دیگر از کودکان و نوجوانان کاربر اینترنت پرسیده شده است: «شبکه‌های اجتماعی مثل اینستاگرام امکانات و گزینه‌هایی دارند، آیا این امکانات را دیده‌اید؟». ۱۶ درصد کودکان و نوجوانان کاربر اینترنت، نمی‌دانند دکمه مسدود کردن اینستاگرام چیست و ۳۹/۱ درصد از این گزینه استفاده کرده‌اند. ۲۳/۲ درصد از گزینه گزارش در اینستاگرام اطلاعی

ندارند و ۲۳ درصد از این گزینه استفاده کرده‌اند.

جدول ۲۰. توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب اطلاع از برخی امکانات شبکه‌های اجتماعی

بی‌پاسخ	از این گزینه استفاده کرده‌ام		بلی، آن را دیده‌ام		می‌دانم که چیست اما ندیده‌ام		نمی‌دانم که چیست			
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۶,۶	۷۲۶	۳۹,۱	۴۳۳۱	۲۸,۳	۳۱۳۷	۱۰,۰	۱۱۰۶	۱۶,۰	۱۷۶۹	دکمه مسدود کردن (برای مسدود کردن مخاطبین یا به قول معروف، بلاک کردن افراد ناخواسته)
۷,۷	۸۵۵	۲۳,۰	۲۵۵۰	۳۲,۸	۳۶۲۱	۱۳,۳	۱۴۷۰	۲۳,۲	۲۵۷۳	دکمه گزارش یا همان رپورت (برای گزارش به مسئولان شبکه، اگر متوجه شدید یک نفر کارهای خطرناکی انجام می‌دهد)

آنچه از نتایج حاصل شد، پسرها بیش از دخترها، نوجوانان بیش از کودکان و ساکنان مناطق شهری، بیش از روستاییان از دکمه مسدود کردن در شبکه‌های اجتماعی مطلع هستند. همچنین ۴۳/۱ درصد دخترها، ۵۰/۸ درصد نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال و ۴۴/۸ درصد کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری از دکمه مسدود کردن در شبکه‌های اجتماعی استفاده کرده‌اند. ۱۲/۷ درصد کودکان و نوجوانانی که در شبکه‌های اجتماعی دارای پروفایل هستند، در خصوص دکمه مسدود کردن اطلاعی ندارند، ۹/۸ درصد می‌دانند چیست، اما ندیده‌اند، ۳۱ درصد این دکمه را دیده‌اند و ۴۶/۶ درصدشان از این دکمه استفاده کرده‌اند.

کودکی و زیست‌بوم دیجیتال در ایران

جدول ۲۱. توزیع پاسخ‌گویان برحسب اطلاع از دکمهٔ مسدود کردن در شبکه‌های اجتماعی، به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

داشتن پروفایل		محل سکونت		سن		جنسیت		
ندارد	دارد	روستا	شهر	۱۳ تا ۱۷ سال	۹ تا ۱۲ سال	پسر	دختر	
۲۳,۳	۱۲,۷	۲۸,۱	۱۴,۳	۹,۰	۲۳,۷	۱۵,۸	۱۸,۴	نمی‌دانم که چیست
۱۲,۰	۹,۸	۱۱,۰	۱۰,۶	۱۰,۴	۱۰,۹	۱۰,۱	۱۱,۳	می‌دانم که چیست، اما ندیده‌ام
۲۹,۴	۳۱,۰	۳۰,۴	۳۰,۳	۲۹,۸	۳۰,۸	۳۳,۴	۲۷,۲	بلی، آن را دیده‌ام
۳۵,۲	۴۶,۶	۳۰,۶	۴۴,۸	۵۰,۸	۳۴,۵	۴۰,۷	۴۳,۱	از این گزینه استفاده کرده‌ام
۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	جمع
کای اسکوتر		کای اسکوتر		کای اسکوتر		کای اسکوتر		نوع آزمون
۲۵۵,۹۰۲		۲۷۰,۱۰۸		۴۹۰,۶۴۹		۵۰,۰۲۱		مقدار آزمون
۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		۰,۰۰۰		Sig
۰,۱۵۷		۰,۱۶۲		۰,۲۱۸		۰,۰۷۰		ضریب

۲۳,۵ درصد پسرها و ۲۶/۹ درصد دخترها، ۱۴/۳ درصد نوجوانان و ۳۴/۲ درصد کودکان و همچنین ۲۱/۹ درصد ساکنان مناطق شهری و ۳۷/۸ درصد ساکنان مناطق روستایی از دکمهٔ گزارش (ریپورت) در شبکه‌های اجتماعی مطلع نیستند. همچنین ۲۶/۶ درصد پسرها، ۳۴/۳ درصد نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ سال و ۲۷/۶ درصد کودکان و نوجوانان ساکن در مناطق شهری از این گزینه در شبکه‌های اجتماعی استفاده کرده‌اند. ۲۰/۹ درصد کودکان و نوجوانانی که در شبکه‌های اجتماعی دارای پروفایل هستند، در خصوص دکمهٔ گزارش اطلاعی ندارند، ۱۴/۲ درصد می‌دانند چیست، اما ندیده‌اند، ۳۸ درصد این دکمه را دیده‌اند و ۲۶/۸ درصدشان از این دکمه استفاده کرده‌اند.

جدول ۲۲. توزیع پاسخ‌گویان برحسب اطلاع از دکمه گزارش (ریپورت) در شبکه‌های اجتماعی، به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی

داشتن پروفایل		محل سکونت		سن		جنسیت		
				۱۳ تا ۱۷ سال	۹ تا ۱۲ سال	پسر	دختر	
ندارد	دارد	روستا	شهر	۱۴,۳	۳۴,۲	۲۳,۵	۲۶,۹	نمی‌دانم که چیست
۳۱,۳	۲۰,۹	۳۷,۸	۲۱,۹	۱۳/۶	۱۵/۱	۱۳/۳	۱۵,۵	می‌دانم که چیست، اما ندیده‌ام
۳۱/۸	۳۸/۰	۳۰/۷	۳۶/۷	۳۷/۷	۳۳/۵	۳۶/۶	۳۴/۲	بلی، آن را دیده‌ام
۲۲/۱	۲۶/۸	۱۴/۸	۲۷/۶	۳۴/۳	۱۷/۲	۲۶/۶	۲۳/۳	از این گزینه استفاده کرده‌ام
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
کای اسکوتر		کای اسکوتر		کای اسکوتر		کای اسکوتر		نوع آزمون
۱۵۳/۵۵۱		۳۰۲/۱۰۲		۷۱۳/۱۵۵		۳۵/۴۰۵		مقدار آزمون
۰/۰۰۰		۰/۰۰۰		۰/۰۰۰		۰/۰۰۰		Sig
۰/۱۲۳		۰/۱۷۲		۰/۲۶۴		۰/۰۵۹		ضریب

نتیجه‌گیری

به‌رغم کاستی نسبی مدارک و شواهد، کودکان همه‌جا پیش‌گامان باهوش دنیای دیجیتال در نظر گرفته می‌شوند و درعین حال استفاده آن‌ها از اینترنت در همه‌جا مایه نگرانی‌های عمده‌ای است. سوءاستفاده جنسی از کودکان، خشونت، محتوای مستهجن برای افراد زیر سن قانونی، مزاحمت‌های اینترنتی، کلاهبرداری‌های آنلاین، بازی و اعتیاد به اینترنت، اذیت و قلدرمآبی در فضای مجازی، نژادپرستی، هرزنامه‌ها، ارتباطات الکترونیکی ناخواسته، شکار گذرواژه کاربران، بی‌اشتهایی، آسیب‌رسانی به خود یا خودکشی و افشای اطلاعات خصوصی، فقط نمونه‌هایی هستند از انبوه تهدیدهایی که در اینترنت فراروی کودکان قرار دارند. علاوه بر این، نشانه‌های موجود دال بر آن است که «فرصت‌های دیجیتال» برای کودکان به خوبی تحقق پیدا نکرده‌اند و این مسئله درباره بخش‌هایی از جهان که در آن‌ها دسترسی به منابع آنلاین با محدودیت همراه است، از دامنه و عمق بیشتری برخوردار است.

(www.globalkidsonline.net/inequalities).

جدول شکل‌بندی فرصت‌ها و تهدیدهای اتصال به اینترنت

کودک به‌عنوان عمل‌کننده	کودک به‌عنوان مشارکت‌کننده	کودک به‌عنوان گیرنده پیام		
خودراه‌اندازی یا یادگیری جمعی	تماس با دیگرانی که برای او جذاب‌اند	منابع تربیتی	یادگیری و ادبیات و منابع دیجیتالی	کودک
انضمام به مشارکت مدنی	تبادل در میان گروه‌های موردعلاقه	اطلاعات جهانی	مشارکت مدنی	
محتوای خلاقیت‌برانگیز	الهام‌بخشی خلاقانه	تنوع منابع	خلاقیت و خودبیانی	
بیان هویت	شبکه اجتماعی اشتراک تجارت با دیگران	توصیه (شخصی/سلامتی/ جنسی)	هویت‌یابی و ارتباطات اجتماعی	
بارگیری (دانلود) غیرمنطقی، هک‌کردن	برداشتن اطلاعات شخصی	آگهی، هرزنامه، سرمايه‌گذاري	تجاری	کودک
آزاردادن دیگران	آزاردیدن	پرخاشگری/ وحشت/ محتوای تربیت‌انگیز	خشونت‌آمیز	
تولید محتوای جنسی صدمه‌زننده	ملاقات با بیگانگان	محتوا با متن جنسی صدمه‌زننده	جنسی	
تدارک توصیه‌هایی برای خودکشی	خودآزاری/ ترغیب ناخواسته	توصیه به مصرف مواد مخدر	ارزش‌ها	

زمینه‌ها و چالش‌های سیاست‌گذاری در حوزه اینترنت کودکان

رشد بسیار سریع فناوری و گسترش جغرافیایی اینترنت و نفوذ آن در همه ابعاد زندگی در سطوح مختلف بین‌المللی، ملی و محلی، ضرورت سیاست‌گذاری‌های پویای چندسطحی را هم‌پا با تغییرات فناورانه دوچندان کرده است. این سیاست‌ها باید بتوانند طیفی گسترده از ذی‌نفعان بین‌المللی، ملی و محلی را گرد هم آورند تا چشم‌اندازها و اصول طراحی فضای اینترنت را ترسیم و مبنای حاکمیتی آن را تعیین کنند.

در مرحله نخست که مسئله توسعه اینترنت مطرح بود، همه سیاست‌ها، هم در سطح بین‌المللی و هم در سطح ملی، روی مسائل تکنیکی از قبیل زیرساخت، استانداردها و پروتکل‌های بنیادین برای راه‌اندازی اینترنت متمرکز بودند. امروز، سیاست‌های مرتبط با اینترنت روی مسائلی همچون امنیت، توسعه اقتصادی و حقوق بشر تمرکز دارند. به‌علت ماهیت متکثر و بین‌المللی اینترنت، ابعاد بین‌المللی و متفاوت امنیت سایبری، حفاظت از داده‌ها و قوانین حریم خصوصی و ساختار اجرایی قوانین بین‌المللی، دشواری‌های بسیاری

فراروی سیاست‌گذاری در این حوزه قرار گرفته‌اند. افزون بر این، به‌رغم پذیرش جهانی این اصل که «همان حقوق جاری در فضاهای غیراینترنتی را باید در فضاهای اینترنتی هم رعایت کرد» (Human Rights Council Resolution 20/8. The promotion, protection) (and enjoyment of human rights on the Internet 16/07/2012)، به‌کارگیری آن در کشورهای مختلف با تفاوت‌هایی همراه شده است. در ایران هم، به‌علت تفاوت در ساختارهای اجتماعی و هنجارهای فرهنگی، فضاهای یگانه‌ای سرشار از فرصت‌ها و چالش‌های ویژه ساخته می‌شوند که به مطالعه و گزارش نیاز دارند.

بیشتر سیاست‌گذاری‌ها و فرایندهای مرتبط با اینترنت بین‌المللی از طریق ایجاد اجماع میان گروه‌های مختلف ذی‌نفعان ایجاد شده‌اند. این گروه‌ها اعم از دولت‌ها، بخش خصوصی، جامعه مدنی و غیره، در کنار هم، به‌دنبال توافق بر سر مسئله حاکمیت در اینترنت یا اصول، هنجارها، قوانین، رویه‌های تصمیم‌گیری و برنامه‌های اجتماعی و مشترک برای توسعه و کاربرد اینترنت هستند (Tunis Agenda for the Information Society) (WSIS-05/TUNIS/DOC/6(Rev.1)-E). به بیان دیگر، به‌ندرت اتفاق افتاده است که فرایندهای سیاست‌گذاری نیازها و حقوق متمایز کودکان را به‌مثابه یکی از مهم‌ترین گروه‌های کاربری اینترنت به رسمیت شناخته باشند. در آنجا هم که به مسائل کودکان توجه کرده‌اند، بیشتر مسائل مربوط به حفاظت از کودکان (مزاحمت سایبری، تجاوز و استثمار جنسی) مطرح شده است و دیگر مسائل مربوط به حقوق کودک (همچون حریم خصوصی و آزادی بیان) و تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی حاکم بر جوامع در حال‌گذار اغلب مغفول مانده‌اند (Livingstone, Carr and Byrne, 2015).

علاوه‌بر توجه ناکافی به حقوق کودکان، در بحث‌های حاکمیت جهانی اینترنت، فقدان داده‌های معتبر در خصوص نوع استفاده کودکان از اینترنت، باعث دشواری در پیش‌بینی پیامدهای اینترنت در زندگی کودکان شده و توسعه سیاست‌های مبتنی‌بر داده را به تعویق می‌اندازد. این وضعیت به‌ویژه در مورد کشورهای در حال توسعه (همچون ایران) صادق است؛ آنجا که بیشتر سیاست‌های ملی بدون توجه به داده‌های پیشین و نظرها و تجربه‌های کودکان تدوین می‌شوند. به‌راحتی می‌توان تصور کرد که به‌رغم همه نیت‌های خوبی که در کار بوده است، سیاست‌های جاری ممکن است در عمل حاصل فشارهای عمومی یا محفلی ناشی از اتفاقات استثنایی یا بازی‌های رسانه‌ای باشند (Byrne, Albright and Kardefelt-Winther, 2016). در برخی موارد که داده‌های لازم در دسترس بودند و به‌اندازه کافی مورد توجه قرار گرفته‌اند، بازهم اثر کاملی بر چارچوب‌های سیاستی نگذاشته‌اند؛

کودکی و زیست‌بوم دیجیتال در ایران

برای مثال، با آنکه پژوهش‌های زیادی نشان داده‌اند که کودکان در سنین پایین به اینترنت دسترسی دارند و حضور آن‌ها در فضاهای مجازی و از جمله در بازی اینترنتی می‌تواند تأثیر سازنده‌ای بر قوای شناختی آنان داشته باشد، بازهم بسیاری از سیاست‌گذاری‌ها، به‌ویژه در سطوح ملی، در پی ترویج فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و استفاده‌ی ایمن از اینترنت در کودکان بالای ۱۲ سال هستند (Eichenbaum, Bavelier and Green, 2020).

بررسی روندهای سیاست‌گذاری اخیر درباره‌ی امنیت کودکان در فضاهای آنلاین و استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در محیط‌های آموزشی، نشان می‌دهد که قانون‌گذاری‌های حاکمیتی در خصوص امنیت سایبری برای پیشگیری از استثمار کودکان و به‌خصوص در حوزه‌ی سوءاستفاده از کودکان پیشرفت زیادی کرده است (Baudouin et al., 2014)، اما همین بررسی‌ها فاصله‌ی زیاد میان سیاست‌های پیشگیری از استثمار و تجاوز با سیاست‌های ارتقای حقوق شهروندی دیجیتال را نشان می‌دهند. پرورش کاربران جوان اینترنت، علاوه‌بر جوه سلبی و امنیتی، نیاز به سیاست‌هایی دارد که توانایی، انعطاف و عزت‌نفس کودکان را تقویت کنند تا جایی که آن‌ها بتوانند از همه‌ی فرصت‌ها بهره ببرند و تهدیدها را به حداقل برسانند.^۱

۱. شهروندی دیجیتال را می‌توان به‌مثابه استفاده از فناوری‌های دیجیتال تعریف کرد که بر «روشی اخلاقی، امن و مسئولیت‌پذیر مبتنی باشد و کاربران را از مشارکت کامل (UNESCO, 2014) در جامعه‌ی دانیی محروم نکند».

منابع و مأخذ

- Boyd, d. (2014). It's complicated: the social lives of networked teens. *Yale University Press*, New Haven.
- Baudouin C, Aragona P, Van Setten G, Rolando M, Irkeç M, Benítez del Castillo J, Geerling G, Labetoulle M, Bonini S; ODISSEY European Consensus Group members. Diagnosing the severity of dry eye: a clear and practical algorithm. *Br J Ophthalmol*. 2014 Sep;98(9):1168-76. doi: 10.1136/bjophthalmol-2013-304619. Epub 2014 Mar 13. PMID: 24627252; PMCID: PMC4145432.
- Bradshaw, J., A. Keung, G. Rees, and H. Goswami. (2011). Children's subjective well-being: International comparative perspectives. *Children and Youth Services Review*, 33(4), 548-556.
- Byrne, J., K. Albright, and D.W. Kardefelt-Winther. (2016). Method Guide.
- Council of Europe. (2016). Strategy for the Rights of the Child 2016-2021. *Council of Europe, Strasbourg*.
- Eichenbaum, A., Bavelier, D., & Green, C. S. (2020). Fundamental questions surrounding efforts to improve cognitive function through video game training. In J. M. Novick, M. F. Bunting, M. R. Dougherty, & R. W. Engle (Eds.), *Cognitive and working memory training: Perspectives from psychology, neuroscience, and human development* (pp. 432-454). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199974467.003.0009>
- Gasser, U., C.M. Maclay and J.G. Palfrey, Jr. (2010). Working towards a deeper understanding of digital safety for children and young people in developing nations. *Berkman Center Research Publication No. 2010-7, Harvard Public Law Working Paper No. 10-36. Berkman Center for Internet & Society at Harvard University, Cambridge, MA*.
- Global Commission on Internet Governance. (2016). One Internet. *Centre for International Governance Innovation and Chatham House*.
- International Telecommunications Union. (2013). Chapter 4: Measuring the world's digital natives. In *Measuring the Information Society*, ITU, Geneva.
- International Telecommunications Union. (2016). ICT Key Facts and Figures 2016. ITU, Geneva.
- La Rue, F (2014) Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, /69/335.http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf. Accessed 20 Dec 2016
- Lebegue (forthcoming), Mapping of Policies and Strategies on Child Online Protection and Promotion of Children's Digital Participation: An Overview. UNICEF

New York.

Livingstone, S., G Mascheroni and E. Staksrud. (2015). *Developing a framework for researching children's online risks and opportunities in Europe, EU Kids Online*, Available at <http://eprints.lse.ac.uk/64470/>

Livingstone, S. and U. Hasebrink. (2010). Designing a European project on child internet safety: reflections on comparative research in practice. In Weibull, L. et al. (Eds.), *Festschrift for Ulla Carlsson* (135-148). Nordicom, Gothenburg. Available at <http://eprints.lse.ac.uk/48954/>

Livingstone, S., J. Carr and J. Byrne. (2015) One in three: The task for global internet governance in addressing children's rights. *Global Commission on Internet Governance: Paper Series*, CIGI and Chatham House, London.

Livingstone, S., L. Haddon and A. Görzig (Eds). (2012). *Children, risk and safety online: Research and policy challenges in comparative perspective*, Policy Press, Bristol.

Moestue, H., & Muggah, R. (2014). *Digitally enhanced child protection: how new technology can prevent violence against children in the global south*. Rio de Janeiro, Brazil: Igarape Institute.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2011). *The protection of children online: risks faced by children online and policies to protect them. OECD Digital Economy Papers*, OECD Publishing, Paris.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2012). *Connected minds: technology and today's learners*. OECD Publishing, Paris.

UNESCO. (2014). *Information and communication technology (ICT) in education in Asia: A comparative analysis of ICT integration and e-readiness in schools across Asia*. UNESCO Institute for Statistics.

UNESCO. (2016). *Building digital citizenship in Asia Pacific. Safe, effective and responsible use of ICT: A policy review*.

UNICEF Innocenti Research Centre. (2012). *Child safety online: Global challenges and strategies*, UNICEF Office of Research, Florence. Available at: <https://www.unicef-irc.org/publications/650/>

United Nations Committee on the Rights of the Child. (2014). *Report of the 2014 day of general discussion 'Digital media and children's rights'*, United Nations, Geneva. United Nations (1989). *Convention on the Rights of the Child*. www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx

